

ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

В угорському місті Вишеграді, 15 лютого 1991 року, під час зустрічі Президента Чехословацької Федеративної Республіки Вацлава Гавела, Президента Польщі Леха Валенси та Прем'єр-міністра Угорщини Йозефа Анталла підписано Декларацію про співробітництво у сфері європейської інтеграції. Зазначений документ став поштовхом до утворення, так званої, «Вишеградської трійки» (а з 1993 року й донині, після розділення Чехословацької Федеративної Республіки на окремі незалежні держави Чехію та Словаччину, цей блок має назву «Вишеградської четвірки»). Головною причиною, яка призвела до створення Вишеградського блоку, було прагнення країн об'єднати свої зусилля з метою якомога швидше та з меншими втратами подолати постсоціалістичний перехідний період, ліквідувати залишки комуністичного режиму, успішно інтегруватися в європейські та євроатлантичні структури. Народженню Вишеградського блоку багато в чому сприяла ідейна близькість політичної еліти країн-засновниць¹. Серед країн Центрально-Східної Європи (ЦСЄ), саме країни Вишеградської четвірки досягли найбільших успіхів у системі суспільно-політичної трансформації періоду 1990-х — початку 2000-х років. Як відомо, у 1999 році Чехія, Польща та Угорщина були прийняті до НАТО, Словаччина наздогнала своїх сусідів трохи пізніше, в 2004 році вона стала повноправним членом Північноатлантичного альянсу. Але слід наголосити на тому, що саме вишеградська солідарність та взаємна підтримка відіграли неабияку роль у здійсненні євроатлантичних інтеграційних планів цих держав. Процес входження Чехії, Угорщини, Польщі та Словаччини до Північноатлантичного альянсу був стимулюючим фактором для проведення внутрішніх політичних та соціально-економічних реформ в усіх сферах суспільного життя країн, гармонізації законодавства згідно з правовими нормами та демократичними принципами країн-членів НАТО, прискорення трансформації збройних сил, встановлення цивільного демократичного контролю над оборонними та безпековими секторами держав.

Метою цієї статті є спроба дослідити процес підготовки та вступу країн-кандидатів до НАТО, беручи за приклад досвід Словацької Республіки. Основні завдання, які ставляться і вирішуються в ході дослідження, наступні: розглянути ключові етапи євроатлантичної інтеграції країни-кандидата; проаналізувати документи та відповідну законодавчу базу діалогу співпраці між країною — аплікantom та НАТО; охарактеризувати найважливіші явища та тенденції, що мали місце до квітня 2004 року.

Актуальність даної теми дослідження обумовлена тим, що на сьогоднішній день наша держава, Україна, яка заявила про свій євроатлантичний вибір, має унікальну можливість скористатися досвідом успішного

євроінтеграційного шляху Словаччини, для реалізації своїх планів. Тим паче, що з 1 січні 2007 року посольство Словацької Республіки виконує роль контактного Посольства між НАТО і Україною, що є доброю нагодою передати Україні словацький досвід із здійснення реформ та інтеграційного процесу. Протягом двох років головним завданням в діяльності контактного Посольства є сприяння діалогу та створення довіри між Україною та Альянсом, країнами-членами НАТО та Україною, підтримка в українському суспільстві дискусії з питань безпеки, розбудови демократичних інституцій та правової держави, реформ безпекового сектора та можливість наближення України до НАТО. Проте ефективність цієї допомоги великою мірою залежить від зацікавленості та здатності української сторони прийняти її. Успішна діяльність СР на цьому посту потребує співпраці та тісної координації між різними міністерствами, словацькою делегацією при НАТО в Брюсселі та неурядовими організаціями України.

Щодо досвіду євроатлантичної інтеграції країн Центрально-Східної Європи, то тут дослідження українських науковців тільки розпочинаються. На увагу заслуговують статті та дисертаційні дослідження українських науковців, таких, як: Токар Л. «Центрально-Східна Європа та Україна в системі координат розширення НАТО», Дем'янець В. І. «Інтеграційна політика владних органів країн Вишеградської групи щодо ЄС і НАТО у 1989-1999 роках», Лазар Н. «Посткомуністичні перетворення Словацької Республіки в контексті розширення НАТО», Санжаревський О.І. «Східноєвропейська політика НАТО кінця 80-х — серед. 90-х рр. ХХ ст. (на прикладі Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини)». Найбільш системно та глибоко проблематику відносин країн Вишеградського блоку в міжнародних євроінтеграційних процесах (1991-2007 рр.) розглянула та дослідила Кіш Є.Б. в докторській дисертації «Країни Центральної Європи в системі міжнародних євроінтеграційних процесів (1991–2007 роки)». Зазначені праці в широкому історичному контексті стосуються головним чином європейської та євроатлантичної політики держав Вишеградської четвірки. Автори прагнули показати взаємозалежність внутрішньої та зовнішньої політики країн в контексті їх євроінтеграційного бажання. Однак євроінтеграційний шлях саме Словацької Республіки, як конкретна проблема зовнішньополітичного механізму, методи, моделі та механізми формування і реалізації державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції цієї країни, не був предметом розгляду праць зазначених науковців.

Євроінтеграційний шлях Словаччини до Альянсу був досить складним і тернистим, чимало перешкод їй довелось побороти для того, щоб отримати хоча б надію на членство в безпековій організації. Тому й привертає до себе увагу ця невелика за розміром, але велика в бажанні досягти поставленої стратегічної цілі країна, яка завжди з оптимізмом дивилася у своє майбутнє. Незважаючи на те, що Словаччину вилучено з першого кола розширення НАТО в 1997 році у Мадриді, і як наслідок

цього, її не було запрошено до Альянсу на Вашингтонському саміті НАТО в 1999 році, «руки в неї не опустилися». Час плине швидко, все в світі змінюється, змінилася і ситуація (на краще) стосовно набуття Словацькою членства в Північноатлантичному альянсі. Нині ми можемо констатувати, що ця держава впевнено пододала геополітичні виклики розпаду Чехословацької Республіки, виявила здатність розв'язувати конфліктні ситуації шляхом політичного діалогу та компромісу, досягла значних успіхів на шляху демократичних перетворень.

Отримавши незалежність 1 січня 1993 року, словацький уряд однозначно декларував бажання країни інтегруватися до воєнно-політичного союзу. Адже членство в НАТО, з одного боку, сприятиме виходу з постімперського простору та збереженню свободи дій на майбутнє, а з іншого — вступ до Альянсу демократій міг би підштовхнути до прискорення внутрішньополітичних перетворень в середині країни². Незважаючи на те, що Словацька Республіка мала на той час однакову з Чеською Республікою та сусідніми Польщею і Угорщиною можливість продовжувати політичну та економічну трансформацію, необхідну для забезпечення запрошення на включення її у західні структури, в які вона прагнула потрапити, на жаль, не змогла використати свій шанс. Політичні процеси, які відбувалися в Словаччині в період з 1993 по 1998 роки, коли при владі знаходився уряд Володимира Мечіара, йшли всупереч нормам західних демократій, які, в свою чергу, виключали будь-який шанс вступу СР в трансатлантичні політичні та безпекові структури в близькому майбутньому. Але ми не можемо категорично стверджувати, що з боку Словаччини не відбувалося жодного позитивного кроку в євроінтеграційному напрямку, поступова її інтеграція в натовські структури все ж таки мала місце. Підписання Словацькою Республікою у лютому 1994 року програми «Партнерство заради миру» (ПЗМ), система входження до якої передбачала три етапи: а) рамковий документ; б) декларативний документ; в) індивідуальна програма, відкрила нову сторінку в її стосунках з Альянсом³. Першим кроком для вступу до ПЗМ стало підписання Рамкового документа програми представником країни-учасника на Раді НАТО. *Рамковий документ — це відкритий текст, спільний для всіх партнерів, який визначає завдання «Партнерства», а також мету та цінності на які воно опирається.* Давши позитивну відповідь на запрошення на вищому рівні і формально підписавши Рамковий документ, партнер представляє Декларативний документ, в якому він розглядає політичні і військові аспекти програми ПЗМ⁴. Наприклад, в цьому документі можуть бути перераховані кроки, які були або будуть зроблені для забезпечення транспарентності в питаннях планування національної оборони і розробки оборонного питання, а також забезпечення демократичного контролю над збройними силами. В організації НАТО позитивно ставилися до Декларативних документів своїх нових партнерів, оскільки їх аналіз додав можливість вичленити як ті галузі і напрямки кооперації, до яких вони були підготовлені, так і ті, де необхідна була ініціатива Альянсу щодо кон-

кретного співробітництва. Третій крок — це розвиток Індивідуальних програм партнерства (ІПП) між НАТО і кожним партнером з визначенням специфічних видів діяльності для кожної країни в рамках програми ПЗМ⁵. Співробітництво в рамках Індивідуальної партнерської програми провадилось в кількох сферах, які були вирішальними для досягнення мінімального ступеня сумісності словацьких збройних сил з арміями держав-членів НАТО.

Отже, згідно із засадничими документами програма ПЗМ була спрямована на практичне співробітництво, досягнення конкретних результатів в питаннях забезпечення стабільності та миру в євроатлантичному регіоні, мала допомогти партнерам Альянсу встановити необхідний рівень оборонного реформування за такими напрямками, як транспарентність національного оборонного планування, розподілу ресурсів та формування бюджету, удосконалення законодавства та підзвітності парламенту та громадськості⁶.

Аналіз формування внутрішньополітичної ситуації в Словаччині стосовно входження до програми ПЗМ, свідчить, що станом на 1994 рік країна ще не мала інфраструктури, необхідної для її збройних сил. Особливо це позначалося на військово — повітряних силах, які в результаті поділу країни, залишились в основному на території Чехії⁷. На нашу думку, саме в цьому контексті програма ПЗМ вигідна для Словаччини, як з точки зору формування кількісного складу її збройних сил, так і фінансової допомоги у їх реформуванні. Таким чином, партнерство давало можливість Словаччині з одного боку гарантувати певний рівень безпеки, а з іншого — при можливості реорганізувати свої збройні сили. Тому 9 лютого 1994 року прем'єр-міністр Словаччини В. Мечіар підписав Рамковий документ, 25 травня 1994 року був представлений Декларативний документ, а 24 листопада 1994 року зі Словаччиною підписано індивідуальну програму. Цього ж року країною було прийнято оборонну доктрину (стратегічна концепція оборони Словацької Республіки), де вказувалося на розвиток трансатлантичних зв'язків у сфері безпеки і чітко говорилося, що головною метою країни є вступ до НАТО⁸. Крім того, на реалізацію завдань в рамках програми ПЗМ виділялось 4,5% оборонного бюджету. Але в той же час, в офіційній зовнішньополітичній концепції 1995 р., тодішній міністр закордонних справ Словаччини Ю. Шенк допускав, що «важливу роль в системі європейської безпеки повинні відігравати крім НАТО... інститути, які можуть бути сформовані Співдружністю Незалежних Держав»⁹. Відомий Словацький політик Ф. Шебей, аналізуючи цю ситуацію відзначав, що прозахідна орієнтація Словаччини непереконлива, оскільки «зовнішня політика сучасної Словаччини не зовсім погоджується з внутрішньою, а прозахідно зорієнтований уряд зберігає мовчання з приводу антизахідних та ізоляціоністських висловлювань відомих політиків з лав правлячої коаліції»¹⁰.

Можна стверджувати, що 1995 рік став роком поступової самодискваліфікації Словаччини в очах країн-членів НАТО. Про це вперше на

офіційному рівні заявив у травні 1995 року посол Великої Британії в Словаччині П. Хербон. Вказувалось як на надто тісні стосунки з Росією (мабуть жодні інші двосторонні відносини, які Словаччина підтримувала із своїми більш-менш близькими сусідами, не викликали стільки зацікавлення, як словацько-російські), так і на внутрішньополітичні проблеми, пов'язані з голосуванням за недовіру президентові М. Ковачу¹¹.

Не можна пройти осторонь, не зачепивши питання проросійського спрямування безпекової політики Словаччини в цей період. Вже в 1993 році між Словаччиною та Росією підписано дві важливі угоди. Так звана *Основна угода* (підписана в 1993 році, ратифікована словацьким парламентом в 1994 році) містила суттєві поступки Словаччини у зв'язку із завданням ОБСЄ (в той час НБСЄ) в новій європейській безпековій системі. Цим Словаччина стала єдиною країною в Центральній Європі, яка визнала росіянам право вважати ОБСЄ координатором всіх організацій, які займаються безпекою (включно ЗЄС та НАТО). Але в цей час Словаччина висловила своє бажання інтегруватись в НАТО, тим самим зайняла позицію між двома європейськими безпековими політичними стратегіями: Західною, яка намагалась побудувати нову безпекову архітектуру після падіння Росії як великої держави. Цю стратегію було сприйнято як чергову оборонну стратегію проти Росії у випадку її можливого майбутнього «повернення» між великі держави, та *Східною*, яка намагалась не втратити своє право брати участь у безпековому впорядкуванні Європи.

Друга угода — *Угода про військове співробітництво* являла собою з'єднувальну ланку між економічним та політичним співробітництвом обох країн. Ця угода між міністерствами оборони Словацької Республіки та Російської Федерації відхилялася від «Основної угоди». В ній було домовлено про дуже важливі питання: умови словацько-російського співробітництва, включаючи використання території для військових навчань, форма сплати старих радянських боргів (військовою технікою та російським озброєнням і тощо). Ця угода викликала дуже визначний побічний ефект — посилення співробітництва у військово-промислових галузях¹².

У першій половині 1996 р. налагоджуються ще більш тісні військово-політичні контакти з Росією. Про це свідчить хоча б візит словацької урядової делегації до Москви у травні 1996 р. У ході переговорів словаки, зокрема, висловились про можливість нейтрального ставлення Словаччини до НАТО, адже одностороння орієнтація на Захід, на думку радника словацького прем'єр-міністра п. Яни Черни — «занадто великий ризик»¹³. Цю позицію певною мірою можна зрозуміти, враховуючи борги словаків за російський газ та нафту. Крім того, Словаччина залежала від Росії й у військовому плані (обслуговування військової техніки, військові поставки і тощо)¹⁴. З часом ця залежність почала поступово зменшуватися (з 1995 року в Словаччині спостерігається економічне зростання до 7% ВВП на рік)¹⁵.

Внутрішньополітичний розвиток Словаччини, його протиріччя і нелогічність призвели до того, що країни-члени НАТО перестали вбачати в

ній претендента на вступ до Альянсу. У липні 1996 року був прийнятий закон «NATO Enlargement Facilitation Act», про фінансову допомогу новим потенційним членам НАТО в розмірі 60 млн.дол., про Словаччину в тексті документа не йшлося¹⁶.

Відсутність консенсусу між провідними політичними елітами Словаччини стосовно євроатлантичного курсу та шляхів його реалізації, часто призводила до того, що стратегічні інтереси країни у сфері євроатлантичної інтеграції ставали розмінною монетою у протистоянні політичних сил всередині держави. Як відомо, напередодні Мадридського саміту в 1998 р., було вирішено провести референдум з питання вступу країни до Північноатлантичного альянсу (хоча ніхто її туди не запрошував). Як результат, референдум було зірвано, тільки 10% виборців прийшли висловити свою думку. Автор вважає, що така ситуація була прогнозованою, адже керівництво Словаччини, яке мало намір стати серйозним партнером на міжнародній арені, стукало в двері оборонного Альянсу, не заручившись підтримкою громадян країни, які, в свою чергу, не були впевнені в доцільності євроатлантичної інтеграції.

На Мадридському саміті у 1998 році, для трьох найперспективніших країн Центрально-Східної Європи — Чехії, Польщі та Угорщини загорілося «зелене світло» щодо вступу до НАТО, і повною мірою була продемонстрована серйозність, з якою Альянс ставиться до внутрішньої та зовнішньої трансформації. На це вказали далекосяжні кроки в усіх ключових галузях: початок переговорів про вступ та підтвердження політики «відкритих дверей» щодо вступу нових членів у майбутньому; вдосконалення ПЗМ та створення Ради Євроатлантичного Партнерства (РЄАП), яка стала новим засобом подальшого розвитку співробітництва; відкриття цілком нового етапу у стосунках між НАТО та Росією; офіційне закріплення партнерства з Україною, яке швидко розвивалося; інтенсифікація діалогу з середземноморськими країнами через створення групи Середземноморської співпраці, просування вперед по шляху формування власне європейської системи безпеки і оборони у межах НАТО; визначення радикально реформованої військової командної структури Альянсу¹⁷. Стосовно ж Словаччини позиція Заходу була однозначною: допоки при владі перебуває уряд В. Мечіара, приєднання країни до західних інституцій буде неможливим.

Отже, протягом 1994–1998 років внутрішньополітичні причини вивели Словаччину з кола претендентів на вступ до НАТО; багатовекторність словацької зовнішньої політики виявилася неефективною, а ставка на Росію себе не виправдала; Словаччина опинилася в так званій «сірій зоні» безпеки, відчуваючи на собі посилення міжнародної ізоляції.

Аналітики передбачали також значне зниження іноземних інвестицій, оскільки в країні була складна політична ситуація, яка могла призвести до повторення подій 1948 р. в контексті націоналізації промисловості. Членство в НАТО розглядалося інвесторами як гарантія вкладених інвестицій. Наслідком всього цього могло стати падіння життєвого рівня громадян в

той час, коли в інших країнах Вишеградської групи відбувалися зворотні процеси. Словаччина, попри все, залишалася відкритою країною для політичних перетворень, що підтвердив прихід до влади нових політичних сил. З метою не допустити В. Мечіара в крісло прем'єр-міністра, демократичні сили напередодні чергових парламентських виборів сформували широку коаліцію з правих, лівих і центристських партій і почали готуватися до реваншу, гостро критикуючи Мечіара. Крім непрозорої приватизації, корупції і політичного протекціонізму, уряд звинувачували у відсутності концепції економічного розвитку, в маніпулюванні благополучними макроекономічними показниками, за якими крилося «життя в борг». Дійсно, зовнішній борг Словаччини виріс з 4,3 млрд. доларів в 1994 р. до 11,9 млрд. в вересні 1998 р. Опозицією висувалися наступні вимоги: повернення Словаччини на шлях політичної, правової, екологічної та соціально орієнтованої ринкової трансформації, гарантії соціального партнерства і забезпечення громадянських прав, терпиме ставлення до національних меншин і тощо¹⁸.

Серйозну допомогу в передвиборчій кампанії словацькій опозиції надав Захід. Була заснована сітка опозиційних неурядових організацій, в т.ч. молодіжних, діяльність яких інколи фінансувалася із-за кордону. Не маючи широкого доступу до електронних і друкованих ЗМІ, опозиція перенесла центр передвиборчої пропаганди на місце — відомим був велосипедний тур М. Дзурінди з командою по всіх регіонах Словаччини. Центральним передвиборчим гаслом опозиції було твердження, що на виборах вирішується доля демократії в Словаччині.

Таким чином, опозиція намагалася до парламентських виборів 1998 року знайти нові способи зміцнення своєї ідентичності як «справжня європейська» держава. Оскільки цей пошук неминуче пов'язували з критикою Мечіара, передвиборчий «бій за демократію» набув особливо гострого характеру. Домінуючим мотивом була звичайно ж боротьба за виборця, хоча в цьому сенсі Словаччина мало чим відрізнялася від інших країн Центральної Європи¹⁹.

На такому фоні проходили парламентські вибори 1998 року, в яких взяли участь 84,24% виборців. Партія чинного прем'єра Владіміра Мечіара набрала найбільшу кількість голосів (за Рух за демократичну Словаччину проголосувало 27% виборців, тобто вони отримували 43 депутатських місця в парламенті), проте спроба очолити уряд йому не вдалася. Керівником новоствореного уряду обрано лідера Словацького християнсько-демократичного союзу (СХДС) Мікулаша Дзурінду (26,33% голосів електорату, 42 мандата). Таким чином, країна отримала можливість стати на демократичний шлях свого розвитку.

Слід однак визнати, що мечіарівська влада не чинила перепони виборчому процесу і в країні практично не було спроб з її боку "підкоригувати" результати виборів. Перехід влади в руки демократів-переможців відбувся плинним легітимним шляхом. У новообраному парламенті за опозицією були закріплені конкретні комітети, насамперед такі, які дозволяли контролювати діяльність уряду та інших державних структур²⁰.

Отже, виходячи з цього, можна зробити висновки, що певною мірою на політичні зміни в країні вплинула як позиція Заходу, який, за словами багатьох словацьких дослідників, залякував виборців тим, що Словаччину не буде прийнято до НАТО²¹, так і помітне послаблення ролі Росії на міжнародній арені, та неспроможність її підтримувати уряд В. Мечіара.

У зв'язку з цим можна провести певну аналогію між українською «Помаранчевою революцією» 2004 року та словацькими парламентськими виборами 1998 року. В обох випадках створились добрі позиції для прийняття обох країн між демократичні країни Європи. Словаччина даною ситуацією скористалася.

Окрім того, перед СР гостро стояли питання вибору та спрямування зовнішньої політики країни, зокрема щодо:

- проросійського спрямування безпекової політики;
- залежність від сировини (нафта, газ), імпортованої з Росії;
- ослаблення напруги, яка була між Словаччиною та країнами-сусідами (Чеська Республіка та Угорщина) та національними меншинами (практично угорською меншиною);
- реалізації необхідних реформ Збройних сил Словацької Республіки.

Беручи до уваги всі позитивні прагнення нової влади прискорити євроінтеграційний шлях, існувало кілька причин того, чому Словаччина, навіть і в 1999 році (після вагової зміни в зовнішній політиці), не мала змоги комплексно виконати всі основні критерії вступу в НАТО, які містили один політично-економічний критерій, два «політичні», один «військовий» та один змішаний («політично-військовий»).

Виконання/невиконання основних критеріїв НАТО (постійних діючих в 2007/2008 роках) в другій половині 90-х років Словаччиною

Ринкова економіка	Так
«Демократія» («Стабільність» демократичних інституцій)	Ні
Добрі відносини із сусідами/додержування прав національних меншин	Ні
Взаємна операційна взаємодія (взаємосумісність) та сумісність з НАТО	Так
Цивільно-військові відносини/цивільний та демократичний контроль Збройних сил	так/ні

Тоді, як деякі критерії могли бути досягнуті (наприклад, сумісність Збройних сил, поступовий перехід на ринкову економіку), деякі інші завдання (такі як, трансформація авторитарного суспільства в демократичне, добрі відносини із сусідами та задовільні відносини з національними меншинами) не піддавалися реалізації на той час. Якщо резюмуємо політич-

ний розвиток в Словаччині під час так званих кризових 1994-1998 років (можна знайти аналогію з розвитком в Україні перед Помаранчевою революцією в 2004 році), прийдемо до таких висновків:

- 1994–1998 роки вважались остаточним припиненням інтеграційного прагнення Словаччини;

- в цей час чітка розбіжність між зовнішньополітичними заявами та дійсним політичним виступом проявилась в такій мірі, що обіцянкам словацького уряду виправити «демократичні дефіцити» вже не вірилось;

- насправді, зовнішньополітична діяльність Словацької Республіки в напрямі до ЄС (Асоціаційна угода від 4 жовтня 1993 року), а також до НАТО (офіційна заява Словаччини від 4 листопада 1993 року) були в наступних роках унеможливлені гострою критикою ЄС (Рада Європи, міжпарламентський комітет ЄС – Словацька Республіка і Європейський парламент) та НАТО (представлене не прямо США). Офіційна критика із Заходу тривала від листопада 1994 року до парламентських виборів восени 1998 року²².

Після зміни уряду, Словаччині вдалося швидко надолужити згаяне у відносинах з НАТО, однак п'ять років було втрачено. Виконуючи висуnutí вимоги щодо вступу до НАТО та говорячи про критерії членства в цій організації, необхідно пам'ятати, що вони полягали не лише у досягненні сумісності стандартів військової техніки із країнами-членами НАТО і встановленні цивільного контролю над збройними силами. Не менш, а навіть більш важливим було завдання сформуванню і привести до відповідної системи загальнодержавне бачення ключових зовнішньополітичних питань за рахунок фундаментальних внутрішніх перетворень, які все більше утверджувалися в словацькому суспільстві та політичній еліті. Наразі, серед пріоритетів у політичній сфері, важливе місце відводилося розвитку демократичних інститутів, дія яких полягала у забезпеченні верховенства права, прав людини та свободи слова. Словаччина повинна була довести, що вона є країною демократичною, яка базується на ринковій економіці, має не обтяжені проблемами стосунки із сусідніми країнами, бере на себе зобов'язання вирішувати суперечки мирним шляхом, має можливість і бажання військовим потенціалом сприяти безпеці Альянсу і досягти військової сумісності із збройними силами інших його членів. На жаль, у більшості цих внутрішньополітичних питань Словаччина не мала особливих успіхів, якими вона могла б пишатися.

Усуваючи перешкоди на шляху до НАТО, була також необхідність в ослабленні напруги, що існувала між Словаччиною і країнами-сусідами (Чеська Республіка, Угорщина), національними меншинами (угорська меншина та ромський етнос), а також проблема українців-русинів. Словаччина, як і Україна, успадкувала проблеми після розподілу Чехословаччини (як приклад можемо пригадати Радянський Союз). Але у випадку Словаччини проблеми були набагато складнішими, ніж в Україні. Як відомо, Словаччина є країною з поліетнічним складом населення, тому довелося провести значну роботу із забезпечення національним меншинам та корінним народам не тільки формально-юридичних, а й реально-політичних прав та мож-

ливостей. Особливою проблемою Словаччини було становище ромського етносу. Переважно дисперсно розселений або, навіть, кочуючий, чітко внутрішньо ієрархізований, соціально упосліджений народ, нерідко відчував агресивне ставлення зовнішнього середовища. Саме по ставленню до ромів зберігався великий рівень етнічної нетерпимості, який часом межував з проявами дискримінації. В 1995 році, коли Словаччина прийняла Закон про державну мову, це стало каменем спотикання у відносинах між урядом і політичними представниками угорців, які живуть у Словаччині. Цей закон критикували і за кордоном, тобто в країнах НАТО та ЄС, що вело до погіршення інтеграційних перспектив Словаччини. Але вже наступне залучення угорських партій у два словацькі уряди (1998–2002 рр. та 2002–2006 рр.) суттєво примирило словацько-угорський конфлікт, який існував протягом цих років. У 1999 році словацький уряд прийняв Закон про застосування мов національних меншин, який вважали необхідним мінімумом для досягнення мовних прав національних меншин в Словаччині. За законом було встановлено наступне: якщо громадяни Словацької Республіки, які є особами, які належать до національної меншини, за даними останнього перепису населення становлять мінімум 20% населення у населеному пункті, їм дозволено користуватися мовою меншини в урядовому спілкуванні у цьому населеному пункті²³.

Після виборів 1998 року зазнав змін і проросійський курс зовнішньої політики Словаччини. У виборчій програмі тоді найбільша опозиційна коаліція політичних партій (Словацька демократична коаліція) оголосила про перегляд деяких угод, укладених з Російською Федерацією. Деякі угоди між Словаччиною та Росією Міністерство закордонних справ СР ретельно переглянуло. Словаччина також здійснила два кроки, які означали укріплення її позиції як країни-кандидата в НАТО:

1. У 1999 році словацький уряд скасував словацько-російську угоду, укладену попереднім урядом та вирішив не купувати російської антиракетної системи С-300. Цей крок російський уряд гостро критикував, але він покращив позицію Словаччини з точки зору НАТО. За словами міністра закордонних справ Едуарда Кукана, на відмову від закупівлі антиракетної системи С-300 мав вплив аналогічний фактор, яким була підтримка Словаччини військовій кампанії НАТО проти колишньої Югославії в 1999 році, тобто трансатлантична орієнтація Словацької Республіки.

2. Словацький уряд також задовільнив вимогу США позбутися ракет радянського виробництва СС-23, які Словаччина залишила після розвалу Чехословаччини та після розподілу спільних чехословацьких Збройних сил. Ракети радянського виробництва з досяжністю 400 км, побудовані в 1980 році, й надалі були розташовані на території Словаччини. У квітні 2000 р. Міністерство оборони СР оголосило рішення ліквідувати ці ракети у співробітництві з американськими фахівцями та з фінансовою підтримкою США, а також підписало меморандум, який забезпечив американське фінансування знищення останніх ракет СС-23 в Центральній Європі до кінця жовтня 2000 року²⁴.

Ці два кроки, разом з політикою, орієнтованою на НАТО, під час югославської (косовської) кризи сприяли покращанню безпекового та зовнішнього становища Словаччини в НАТО, але для додаткового включення Словаччини у перше коло розширення НАТО в 1999 році вже було занадто пізно. Словаччині не було надано спеціального становища на Вашингтонському саміті НАТО в квітні 1999 року, так як цього сподівались деякі словацькі політики. Проте саміт став виключно важливою подією у контексті подальшого розвитку відносин Словаччини з Північноатлантичним Альянсом, адже на ньому Словаччина отримала статус країни-кандидата на членство в НАТО. На саміті представлено «План дій щодо членства в НАТО» (ПДЧ) ((Membership Action Plan — MAP), який став фактичним виявом політики відкритих дверей і складався з п'яти розділів:

- політичні та економічні питання;
- оборона та військові питання;
- питання ресурсів;
- питання безпеки;
- правові питання.

Але участь в ПДЧ не давала ніяких формальних гарантій майбутнього членства в НАТО. Це був передусім «курс навчання», але ще не перепустка до Альянсу. Приєднання до ПДЧ і набуття Словаччиною статусу країни-кандидата у стосунках з НАТО було не самоціллю, а важливим політичним завданням того дня. Мета ця виглядала реалістичною, тому заради її досягнення запропоновано програму конкретних дій — раціонально вмотивованих та апробованих в межах широкого громадського діалогу. Восени 1999 р. урядом Словацької Республіки прийнято національний план підготовки країни до вступу в НАТО, який розробили відповідно до плану дій країн-членів Альянсу (MAP), схваленого на Вашингтонському саміті, а вже 9 червня того ж року ухвалено Національну програму підготовки СР до членства в НАТО під назвою «PRE-NAME» (PREparation for NATO Membership), яка відображала окремі частини ПДЧ. Уряд вирішив скористатися ПДЧ як інструментом для вдосконалення політичних, оборонних, економічних і правових структур, щоб вони якомога швидше і щонайповніше відповідали структурам і нормам НАТО. В рамках цієї програми Словаччина створила міжвідомчий механізм для координації підготовки, основою якого були, насамперед, міжвідомчі робочі групи за окремими тематичними округами програми «PRENAME». 28 березня 2000 р. після проведення консультацій з НАТО була активізована і схвалена урядом «Національна програма» на 2000 рік, яка включала в себе наступне:

- виконати реформу Збройних сил Словацької Республіки з використанням знань та досвіду оборонного планування НАТО;
- досягти необхідного ступеня взаємосумісності командування та керівних структур, комунікації та систем таємних служб, логістики та інфраструктури;
- вивчення мов;

- оборонне планування та придбання ресурсів;
- модернізація озброєння, техніки та військового матеріалу.

Виконання ж завдань, пов'язаних із реформою Збройних сил проходило відповідно до документів «План збройних сил – Модель 2010» («Proposal of Armed Forces – the 2010 Model») та «Довгострокового плану розвитку Збройних сил Словацької Республіки» («Long-term of the Development of Armed Forces of the Slovak Republic»), в яких встановлені точні цілі та етапи реформування армії²⁵. Беручи це до уваги, новий міністр оборони Словаччини Йозеф Станк створив Керівний комітет (КК) з п'яти робочих груп, фахівців, які мали досвід роботи та широкі контакти із штаб-квартирою НАТО і Вашингтоном. Під час консультацій з іноземними експертами найгостріше стояли питання, що стосувалися процесу реформи та модернізації Збройних сил Словацької Республіки. Усі поради були предметом скрупульозних дискусій та жодна з них не була прийнята автоматично. Остаточний результат такого процесу очевидний у всіх оцінках на різних рівнях, який привів Словаччину до керівної позиції між усіма претендентами на членство в НАТО. Разом з наданням порад та консультацій закордонні експерти організували кілька воркшопів та семінарів, які стосувалися реформ оборони та розвитку головних документів, необхідних для швидкого наближення до членства, що в свою чергу мало великий вплив на здатність словацьких експертів виконувати всю роботу, пов'язану з реформами оборони на необхідному якісному рівні. Обмін різними поглядами допоміг орієнтуватися у самій проблемі, а також у процесі, а відкрите та пряме співробітництво було відмінною мотивацією для створення добрих, дружніх відносин між членами робочих команд²⁶.

Звісно, що переозброїти армію в один момент Словаччина не мала можливості, адже успадкувала збройні сили та озброєння радянського зразка, які, як відомо, були завеликими для виконання завдань в новій міжнародній ситуації, та й витрат вони потребували чималих. Заміна їм звичайно ж готувалася, але мірою вичерпання ними свого життєвого ресурсу.

21 вересня 2000 року 23 коаліційні і опозиційні депутати Словацького парламенту створили Депутатську групу з питань прискореної інтеграції Словаччини до НАТО. Це було унаочненням того, що в питаннях міжнародної і безпекової політики на рівні парламенту Словаччини вдалося досягти консенсусу, який був необхідний, оскільки до НАТО вступає вся країна, а не лише армія чи Міністерство оборони. І вже в березні 2001 року Національна Рада Словацької Республіки спромоглася прийняти Стратегію національної безпеки, затверджену в парламенті²⁷, яка визначила кінцевою метою євроатлантичної політики Словаччини вступ до цієї організації як основи загальноєвропейської системи безпеки.

Таким чином, послідовність та цілеспрямованість Словаччини у реалізації євроатлантичного вектора, спільні зусилля виконавчої і законодавчої гілок влади у вирішенні питань, пов'язаних із співробітництвом країни з Альянсом, дали можливість суттєво покращити відносини з НАТО, створити міцне підґрунтя для подальшого якісного поглиблення

відносин Словаччини з НАТО, виведення їх на новий рівень. Словацька Республіка вбачала свою перспективу у плані безпеки і міжнародного співробітництва саме через членство в НАТО, а те, що країна активно включилася у співпрацю в рамках ПЗМ та ПДЧ, вважаючи ці програми єдиною можливими для швидкого досягнення повноправного членства в Альянсі, дає підстави стверджувати, що рішення словацького суспільства про членство в НАТО виходило з усвідомленого прагнення влади гарантувати безпеку народові як повноправному члену європейської родини.

На Празькому саміті Альянсу, 21-22 листопада 2002 року Словацька Республіка отримала запрошення розпочати переговори з НАТО, під час яких мала підтвердити готовність країни взяти на себе політичні і оборонно-військові зобов'язання; розглядалися питання ресурсів, безпеки інформації і приєднання до комплексу правових норм Альянсу, на підставі яких вирішувалися технічні і безпеково-інформаційні питання.

Отже, можемо відзначити, що Словацька Республіка, маючи цілу низку трансформаційних проблем, знайшла в собі сили, можливості пройти через неабиякі випробування та стати повноправним членом Північноатлантичного альянсу. Національна Рада Словацької Республіки 10 квітня 2003 року ухвалила рішення про приєднання країни до Альянсу, 15 квітня того ж року, документ про приєднання підписав Президент Словаччини Рудольф Шустер, і вже 2 квітня 2004 року в штаб-квартирі НАТО в Брюсселі, піднято прапор Словацької Республіки разом із прапорами союзників.

Словацький шлях в НАТО можна вважати «успішною історією» та прикладом зрушення негативних тенденцій в країні, яка пережила величезні початкові проблеми із виконання вступних критеріїв НАТО. Суттєвим повчанням з інтеграції Словаччини в НАТО для України може бути те, що поки з боку НАТО існує політична воля щодо прийняття нових членів та якщо країни-кандидати розвиватимуть успішні зусилля на усунення існуючих негараздів, шлях в НАТО для нових членів буде відкритим.

¹ Зарицький О. В — 4+ /Зовнішні справи, липень 2008, с.18.

² Горбулін В. П., Литвиненко О. В. Національна безпека: український вимір. — Київ: Інститут проблем національної безпеки Ради національної безпеки і оборони України, 2008. — С. 84.

³ Дем'янець В. Реалізація політики Угорщини щодо вступу до НАТО // Нова політика. — 2000. — №1. — С.13.

⁴ Поточний архів МЗС України за 1995 рік. NATO review. — Supplement in rusian june. 1994. — К., 1995.

⁵ Та само. — С. 5

⁶ Демократичні трансформації в процесі підготовки до членства в НАТО. Досвід країн-кандидатів для України: Аналітична доповідь/Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України/Олександр Сушко (ред., авт. упоряд.), Сергій Серeda (ред.). — К., 2002. — С. 53.

⁷ Ковальський В. П. Стратегія і сучасна воєнна політика США та інших країн НАТО в Європі/Національний інститут стратегічних досліджень. — К., 1993. — № 2. — С. 225.

⁸ Токар Л. Центрально-Східна Європа та Україна в системі координат розширення НАТО// Економічний Часопис — XXI № 6. — К., 2001.

⁹ Посткоммунистическая Восточная Европа: новые межгосударственные отношения и внешнеполитические ориентиры: сборник статей, обзоров и рефератов. — М.: ИНИОН РАН. — 1996, с. 84.

¹⁰ Там само. — С. 85.

¹¹ Duleba A. Koniec súčasnej strednej Európy? Ukrajina a Slovensko po prvej vlne rozšírenia NATO. — Bratislava, 1998. — С. 112.

¹² Про євроатлантичну інтеграцію України. Діалог сусідів: Україна — Словаччина, Інститут пре verejné otázky, — Bratislava, 2007. — С. 28.

¹³ Горностаев Д. Новый поворот // Независимая газета. — 1996. — 8 мая.

¹⁴ Поточний архів МЗС України за 1996р. Стратегія відносин з НАТО країн ЦСЄ. — К., 1996. — С. 10.

¹⁵ Там само. — С. 9.

¹⁶ Slovensko 1996. Suhrna sprava o stave spolocnosti.- Bratislava, 1997. — С. 62.

¹⁷ Андрейко В. Етапи зовнішньополітичного співробітництва між Чеською і Словацькою республіками (1993-2006 рр.)// Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Вип. 18/ Ред. М. Вегеш, С. Віднянський, Д. Данилюк та ін. — Ужгород: СМТ Вісник Карпат, 2007. — С. 16.

¹⁸ Первое десятилетие политической истории Словацкой Республики: 1993–2003 гг. //Чехия и Словакия в XX веке. Очерки истории. В двух книгах. Книга 2. — М.: Наука, 2005. — С. 393.

¹⁹ Там само. — С. 393.

²⁰ Андрейко В. Етапи зовнішньополітичного співробітництва між Чеською і Словацькою республіками (1993–2006 рр.)// Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Вип. 18/ Ред. М. Вегеш, С. Віднянський, Д. Данилюк та ін. — Ужгород: СМТ Вісник Карпат, 2007. — С. 23.

²¹ Первое десятилетие политической истории Словацкой Республики: 1993–2003 гг. //Кн.2. — С.396.

²² Про євроатлантичну інтеграцію України. Діалог сусідів: Україна — Словаччина, Інститут пре verejné otázky. — Bratislava, 2007. — С. 24.

²³ Там само. — С. 31.

²⁴ Там само. — С. 29.

²⁵ Токар Л. Центрально-східна Європа та Україна в системі координат розширення НАТО// Економічний Часопис — XXI № 6. — К., 2001.

²⁶ Про євроатлантичну інтеграцію України. Діалог сусідів: Україна — Словаччина, Інститут пре verejné otázky, Bratislava, 2007, s. 38.

²⁷ Security Strategy of the Slovak Republic//<http://www.mosr.sk/index.php?page=184>.